

Ilona Daria Dyktyńska

Muzeum Zabawek i Zabawy w Kielcach

Mamo, ja zostaję wśród tych lalek... **O wystawie czasowej w Muzeum Zabawek i Zabawy w Kielcach**

Ciesząca się dużym zainteresowaniem gości Muzeum Zabawek i Zabawy w Kielcach (dalej MZiZ) wystawa nosząca tytuł *Od szmacianki do lalki Barbie. Rola kobiety i kanony kobiecego piękna na przestrzeni wieków* była pierwszą wystawą czasową, która została przygotowana przez zespół Muzeum, po rozpoczęciu mojej pracy w tej instytucji. Można pokusić się o stwierdzenie, że była ona pewnego rodzaju „nowym otwarciem” w wystawienniczej historii placówki, głównie ze względu na swój przekrojowy charakter oraz sposób prezentacji. Była to bowiem ekspozycja czasowa (22 października 2021 — 28 lutego 2022) przygotowana w oparciu o szerokie zbiory, zarówno własne, jak i pozyskane od kolekcjonerów i z innych muzeów, z aranżacją przygotowaną przez zewnętrznych projektantów i różnorodną ofertą edukacyjną i wydawniczą, towarzyszącą ekspozycji, co nie było wcześniej praktykowane w placówce. Moją ideą, jako nowego dyrektora Muzeum, którą przedstawiłam w koncepcji konkursowej na rozwój instytucji, stało się uatrakcyjnienie wystaw czasowych oraz zwiększenie częstotliwości ich prezentacji (był to jeden z wielu postulatów mający na celu stworzenie muzeum nowoczesnego, otwartego na potrzeby gości, który później zapisany został w wypracowanej wspólnie przez zespół pod przewodnictwem prof. Katarzyny Barańskiej *Strategii Rozwoju Muzeum Zabawek i Zabawy na lata 2022–2026*). Głównym moim założeniem w obszarze wystawiennictwa jest, aby przygotowywane ekspozycje były atrakcyjne zarówno dla dzieci (które są najliczniejszą

grupą wśród odwiedzających MZiZ) ale także i dla dorosłych, którzy dzięki zdobytej wiedzy i doświadczeniu mogą wybrać dla siebie zupełnie inne treści prezentowane w narracji wystawy, a niezauważalne jeszcze przez najmłodszych. Połączenie tych dwóch funkcji przygotowywanych wystaw wydaje się być „złotym środkiem” dla zaspokojenie potrzeb odbiorców odwiedzających Muzeum (hasło promocyjne Muzeum — *Łączymy pokolenia* jest kompatybilne z takimi założeniami). Opinie, które wraz z zespołem usłyszeliśmy po odwiedzeniu wystawy przez zwiedzających pozwalają mi sądzić, że założenia te zostały spełnione.

Główną ideą ekspozycji, przygotowanej pod kuratorstwem kustosz Katarzyny Hodurek-Kiek, było ukazanie, na przykładzie lalek, zmieniających się podczas stuleci (XVIII–XXI wiek) kanonów kobiecej urody oraz ról społecznych, jakie przyszło pełnić kobietom, a także panujących w tym czasie mód i trendów. W związku z tym, że zabawki często odnoszą się do świata dorosłych, wręcz go naśladują, lalki były i są doskonałym odzwierciedleniem przemian społecznych i kulturowych w różnych okresach historycznych. Ponadto towarzyszą człowiekowi od zarania. Poza zabawą pełniły rozmaite funkcje: religijne i magiczne, dekorowały wnętrza salonów, a od XVI do XIX wieku przybierały formę miniaturowych manekinów prezentujących modne stroje, dzięki temu można je swobodnie uznać za wiarygodny nośnik informacji. Każda dekada wyznaczała określone style i tendencje w modzie, za którymi mniej lub bardziej podążały kobiety. W każdej z nich lalka odzwierciedla te zmiany i jest świadectwem czasów w których powstała.

Ekspozycja została zaprezentowana w porządku chronologicznym, ukazując różne rodzaje lalek oraz akcesoria modowe z poszczególnych okresów historycznych w nawiązaniu do tematu przewodniego. Rozpocynała ją prezentacja repliki lalki *Pandory* wykonanej w MZiZ przez modelarza Władysława Herbusia. *Pandora* była pierwszą lalką–modelką, na której już w epoce nowożytnej prezentowane były dzieła nadwornych krawców. Kompletnie ubrana od bielizny, aż po nakrycie głowy, wysyłana była na dwory całej Europy, by prezentować najnowsze trendy w modzie. *Pandory* miały różną wielkość, najczęściej jednak od 60 do 90 centymetrów. Ich stroje haftowano złotem i ozdabiano kamieniami [Jezierska-Tratkiewicz 2019: 477]. Zaprezentowana na wystawie replika dawała widzom wyobrażenie o tym jak wyglądały pierwsze manekiny, przygotowywane wówczas z bardzo dużym pietyzmem. *Pandory* z czasem zastąpiły ryciny poświęcone modzie (w XIX wieku), których przykłady również były prezentowane na

wystawie [Hodurek-Kiek 2021: 5]. Kolekcyjnym rarytasem ekspozycji była buduarowa lalka tkaninowa Heleny Paderewskiej. Lalki te pochodziły z Warsztatów Artystycznych Stefanii Łazarzkiej w Paryżu, gdzie tworzone były w latach 1915–1917, zwykle ubrane były w polskie stroje ludowe [Hodurek-Kiek 2021: 8]. Lalka ta stanowiła własność krakowskiego antykwariatu Arsenał. Ze zbiorów MZiZ zaprezentowanych zostało czterdzieści siedem obiektów. Wśród nich najstarsze lalki tkaninowe i porcelanowe z początku XX wieku czy popiersie lalki z masy papierowej pokrytej woskiem datowane na koniec XIX wieku, produkcji niemieckiej. Ponadto lalki produkowane przez Chemiczną Spółdzielnię Pracy *Pomoc* z Krakowa z lat 70. Pierwowzorami dla tych lalek były znane postacie, lalka Violetta — będąca podobizną Wioletty Willas, lalka Ola naśladująca modelkę Twiggy czy w końcu lalki papierowe — tak zwane *paper dolls* i znajdujące się w zbiorach MZiZ. W tym wypadku były to przykłady niemieckiej produkcji lalek papierowych na kartonie, pochodzących z lat 30. XX wieku. Osobną grupę eksponatów stanowiły lalki Barbie i lalki modowe wiodących światowych producentów tego typu lalek tj. Tonner Doll Company czy Integrity Toys. Części swojej imponującej kolekcji na wystawę użyczyła Magdalena Mroczek-Stachowiak, której pasja kolekcyjna w tym zakresie rozpoczęła się w latach 80. XX wieku i trwa nieprzerwanie do dziś. Na wystawie zaprezentowanych zostało czterdzieści dziewięć lalek z tego zbioru. Wśród nich osiem lalek *Barbie* wyprodukowanych pomiędzy 1961 a 2019 rokiem. Autorka dokonała takiego wyboru, by jak najlepiej zaprezentować przemiany jakie zachodziły w trendach urodowo-modowych w tych latach:

ponieważ sama lalka z założenia przez produkującą ją firmę była ucieleśnieniem ideału piękna, a producent co kilka lat zmieniał wygląd twarzy Barbie, tak by zawsze odpowiadała ona lansowanym przez media typom urody, moją idea było aby poprzez te przykłady zaprezentować jak bardzo w ciągu ostatnich czterech dekad zmienił się kobiecy ideał piękna i jakim ulegał transformacjom [Mroczek-Stachowiak 2021: 30].

Lalkom towarzyszyły różne akcesoria, w tym np. dyplomy uczelni, które miały zachęcać dziewczęta, w latach 60. XX wieku do kształcenia się, czy przykłady z serii *Inspiring Women Barbie* opartej na wizerunkach kobiet, które zmieniły oblicze świata (w tym kosmonautki czy podróżniczki). Niemałą kolekcję, prezentowaną na wystawie, stanowiły też lalki modowe, które unaoczniały zmieniające się trendy w modzie w poszczególnych

wiekach z dbałością o każdy detal i w oparciu o stroje projektowane przez światowej sławy projektantów. Wśród nich lalki artystyczne, które są przeznaczone kolekcjonerów. W tym jednaście lalek z serii *Barbie Fashion Model Collection*. Lalki te były produkowane były w latach 2000–2020.

to specyficzna lalka stylistka, do ich produkcji nie użyto tradycyjnego winylu, a nowatorskiego materiału silkstone, dzięki czemu lalki sprawiają wrażenie jakby były wykonane z połączenia porcelany i jedwabiu. Całość tej kolekcji lalek została uzupełniona wyszukаныmi i eleganckimi kreacjami inspirowanymi modą przełomu lat 50. i 60. Ubiegłego wieku. Połączenie materiału z którego wykonana była lalka, jej stroju charakteryzującego się dbałością o każdy detal dawało spektakularne efekty wizualne [Mroczek-Stachowiak 2021: 31].

Osobną grupę obiektów zaprezentowanych na wystawie stanowiły akcesoria modowe — buciki, wachlarze czy body zarówno ze zbiorów MZiZ, jak i Muzeum Narodowego w Poznaniu czy Muzeum Okręgowego w Rzeszowie. Szczególnie wartościowy był kufer podróżny dla lalek (ze zbiorów własnych) francuskiej firmy Cosmopolis z przełomu XIX i XX wieku. Znajdowały się w nim lalki, liczne ubranka dla nich na każdą okazję, w tym w ekskluzywna bielizna. Służył on do przewozu lalek i ich garderoby¹.

Narracja ekspozycji została poprowadzona tak, aby widz mógł także prześledzić zmiany technologiczne w wykonywaniu lalek. Na przestrzeni wieków zmieniały się bowiem materiały z jakich je tworzono i technologie jakich używano. Początkowo były to materiały bliskie natury: glina, drewno, kości później porcelana, biskwit, celulozoid, plastik, aż po winyl. Wpływało to bezpośrednio na wygląd lalek. Zwiedzający mieli szansę zaobserwować te przemiany.

Aranżację wystawy przygotował Łukasz Sokołowski, z dbałością o każdy detal, co dało efekt bardzo spójnej prezentacji. Towarzyszyła jej publikacja oraz szereg wydarzeń promujących ekspozycję. W publikacji, noszącej ten sam tytuł co wystawa, znalazły się dwa eseje: kustosz Katarzyny Hordurek-Kiek oraz Magdaleny Mroczek-Stachowiak a także liczne zdjęcia prezentujące obiekty, które można było oglądać na wystawie. Zdjęcia najbardziej unikatowych obiektów zostały zaprezentowane w wydawnictwie na papierze innego rodzaju niż reszta książki, tak by można było je sobie po prostu wyrwać z wydawnictwa (przygotowano do tego specjalne łączenie papieru by zachować jego wartość estetyczną) i potraktować jako plakat

¹ Karta obiektu ze zbiorów MZiZ.

(np. do oprawy). Liczne wydarzenia edukacyjne i popularyzatorskie zostały przygotowane przez zespół edukatorów i zaproszonych gości. Wśród nich dużą popularnością cieszyły się: spotkanie autorskie z Katarzyną Radziwiłł autorką książki dla dzieci i młodzieży noszącą tytuł *Historia kobiet*, warsztaty dla dzieci pod hasłem *Moda to zabawa* na których projektowano stroje dla lalek, czy torebki dla dzieci i dorosłych oraz warsztaty rodzinne *magiczne motanki* na których wykonywano słowiańskie lalki szmaciane. Czy wreszcie oprowadzanie kuratorskie, które kustosz Katarzyna Hodurek-Kiek przygotowała osobno dla grupy dzieci i dorosłych.

Wystawę odwiedziło ponad dziewiętnaście tysięcy zwiedzających, ze względu na dużą popularność została ona przedłużona o trzy miesiące w stosunku do zakładanego wcześniej finisażu ekspozycji.

Wydaje się, że jej sukces wynikał nie tylko ze względów czysto estetycznych, prezentowała się bowiem naprawdę niezwykle atrakcyjnie i mogła cieszyć oko ale z odpowiednio poprowadzonej narracji, wielopłaszczyznowości, która umożliwiła odbiór przekazywanych treści zarówno odbiorcy dorosłemu, jak i dziecku. Każdy z nich mógł w niej odnaleźć wątki dla siebie: dorośli mogli spojrzeć na przedstawiane zagadnienie z perspektywy zdobytej przez lata wiedzy, dzieci odnieść przekazywane treści do znanych sobie kontekstów. U jednych i drugich mogła budzić reminiscencje w odniesieniu do własnych kolekcji lalek, zabaw z lalkami, z którymi często, zwłaszcza dziewczyny są mocno emocjonalnie związane.

Bibliografia

Hodurek-Kiek Katarzyna

- 2021: *Od szmacianki do laki Barbie. Rola kobiety i kanony kobiecego piękna na przestrzeni wieków*, [w:] *Od szmacianki do laki Barbie. Rola kobiety i kanony kobiecego piękna na przestrzeni wieków [katalog]*, Kielce: Muzeum Zabawek i Zabawy, s. 4-11.

Jezierska-Tratkiewicz Katarzyna

- 2019: *Rekonstrukcja lalki Pandory*, [w:] *Dziecko i jego świat. Ubiory dziecięce od XVII do XIX wieku*, red. M. Janisz, Wilanów : Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, s 476-480.

Mroczek-Stachowiak Magdalena

- 2021: *Moda w miniaturze*, [w:] *Od szmacianki do laki Barbie. Rola kobiety i kanony kobiecego piękna na przestrzeni wieków (katalog)*, Kielce: Muzeum Zabawek i Zabawy, s. 29-32.

